

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Střídavá výchova po rozvodu a její vliv na členy rodiny

Bakalářská práce

Autor: Lenka Rubešová

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Benešová

6. 5. 2010

Střídavá výchova po rozvodu a její vliv na členy rodiny

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala problematikou výchovného prostředí nezletilých dětí po rozvodu manželství jejich rodičů. Zaměřila jsem se na střídavou výchovu, která znamená, že dítě je svěřeno v určitém časovém období do výchovy jednoho rodiče a v dalším stejném časovém období do výchovy druhého rodiče. Institut střídavé výchovy byl zaveden do soudní praxe v ČR v roce 1998 novelou zákona o rodině. Střídavá výchova není stále příliš využívána a názory odborníků na vhodnost střídavé výchovy se někdy liší. Při zajišťování střídavé výchovy jsou kladeny vysoké nároky na rodiče i jejich děti.

Cílem práce bylo zjistit, jak střídavá výchova funguje v konkrétních rodinách s nezletilými dětmi školního věku a zda jsou s ní rodiče i děti spokojeni. Dílčími cíli bylo zjistit, jaké intervaly střídání pobytů jsou nejčastěji využívány a zda má střídavá výchova vliv na docházku do školy a na komunikaci mezi členy rodiny. Zvolenou metodikou byl kvalitativní výzkum, využila jsem metodu dotazování, techniku polořízeného rozhovoru. V rámci výzkumu byly prováděny rozhovory s rodiči a jejich dětmi v pěti rodinách se střídavou výchovou.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že v oslovených rodinách funguje střídavá výchova již několik let a členové rodiny projeví ve většině případů spokojenost. Při střídání pobytů jsou nejčastěji využívány týdenní intervaly a nejčastějším dnem přechodu dětí od jednoho rodiče ke druhému je pátek. Dále jsem zjistila, že při střídavé výchově lze při spolupráci rodičů bez větších problémů zajistit docházku dětí do školy. Členové rodin se shodli v tom, že jsou schopni spolu dobře komunikovat.

Výsledky práce by mohly být využity při poskytování poradenské činnosti rodinám v rozvodu. Informace o zkušenostech s fungováním střídavé výchovy by mohly pomoci dalším rodičům, kteří o této formě úpravy poměrů v rodině uvažují.

Joint Physical Custody after Divorce and Its Influence on Family Members

My thesis deals with the issue of educational environment of minor children after their parents' divorce. I focused on joint physical custody, which means that each of the parents shall have significant periods of physical custody, i.e. more or less continuing contact with children. Legal institution of joint physical custody was introduced to the legal practice in the Czech Republic in 1998, when the amendment of the Family Act was adopted. Unfortunately, joint physical custody is not often used in practice and experts do not even share the same opinion of this phenomenon. If joint physical custody is chosen as educational environment for minors, big claims are posed both on parents and their children.

The objective of my work was to find out, how joint physical custody works in concrete families with minors at the age of 6 to 15, and whether parents and children are satisfied with this family arrangement. Partial objectives were to find out what are the most frequently used periods of physical custody – how many days the minor lives with one parent before he/she leaves to live with the other one; whether such family arrangement influences minors' school attendance and quality of communication within the family.

A qualitative research, the polling method and the technique of a half-standardized interview have been applied. In the framework of the research, interviews with parents and their children in five families with joint physical custody were carried out.

The results showed, that the arrangement of joint physical custody has been working in these families for several years and that the polled family members are mostly satisfied. Most frequently used period of living with one of the parents is a one week period, and Friday is usually the day of moving from one parent to the other. If parents are able to cooperate and communicate well with each other, there is not even

a problem with school attendance. All members of the families agreed that they are able to communicate well with each other.

The results of my thesis might be used by counselling services that are provided for divorcing couples and all the facts and information about experience with joint physical custody might help to those parents who consider such family arrangement.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Střídavá výchova po rozvodu a její vliv na členy rodiny vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích.....

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Veronice Benešové za odborné vedení, náměty a připomínky při zpracování méj bakalářské práce.

Obsah:

Úvod	10
1. Současný stav	12
1.1 Rodina	12
1.1.1 Definice rodiny	12
1.1.2 Rodinný systém.....	13
1.1.3 Komunikace v rodině	14
1.1.4 Funkce rodiny	14
1.1.5 Formy rodiny	15
1.1.6 Manželství	15
1.1.7 Rodičovství.....	16
1.1.7.1 Rodičovská zodpovědnost	17
1.2 Rozvod	18
1.2.1 Právní úprava	18
1.2.2 Možnosti úpravy výchovy dětí po rozvodu	18
1.2.3 Reakce dětí na rozvod.....	20
1.2.3.1 Názor dítěte	20
1.2.4 Sociálně právní ochrana dítěte v rozvodové situaci	21
1.3 Střídavá výchova	22
1.3.1 Podmínky ke stanovení střídavé výchovy	23
1.3.2 Výhody střídavé výchovy.....	24
1.3.3 Nevýhody střídavé výchovy	25
1.3.4 Využívání střídavé výchovy.....	25
1.4 Situace po rozvodu	26
1.4.1 Porozvodová adaptace.....	26
1.4.2 Otec po rozvodu.....	27
1.4.3 Styk s druhým rodičem	27

1.4.4	Odcizení dítěte s rodičem.....	28
1.4.5	Přátelé a příbuzní po rozvodu	29
1.4.6	Vznik nových rodin.....	30
2.	Cíl práce.....	31
3.	Metodika	32
3.1	Metodický postup	32
3.2	Charakteristika výzkumného souboru.....	34
4.	Výsledky.....	35
4.1	Základní osobní (identifikační) údaje	35
4.2	Rodina A	36
4.2.1	Současný stav.....	36
4.2.2	Komunikace a vztahy v rodině.....	36
4.2.3	Školní docházka.....	37
4.2.4	Volný čas	37
4.3	Rodina B.....	37
4.3.1	Současný stav.....	37
4.3.2	Komunikace a vztahy v rodině.....	38
4.3.3	Školní docházka.....	38
4.3.4	Volný čas	39
4.4	Rodina C.....	40
4.4.1	Současný stav.....	40
4.4.2	Komunikace a vztahy v rodině.....	40
4.4.3	Školní docházka.....	40
4.4.4	Volný čas	41
4.5	Rodina D	41
4.5.1	Současný stav.....	41

4.5.2	Komunikace a vztahy v rodině.....	42
4.5.3	Školní docházka.....	42
4.5.4	Volný čas	43
4.6	Rodina E.....	43
4.6.1	Současný stav.....	43
4.6.2	Komunikace a vztahy v rodině.....	44
4.6.3	Školní docházka.....	44
4.6.4	Volný čas	44
4.7	Shrnutí zjištěných údajů	45
5.	Diskuse	46
6.	Závěr.....	52
7.	Seznam použitých zdrojů	54
8.	Klíčová slova	58
9.	Přílohy	59

Úvod

Současná doba s sebou přináší řadu nepříznivých dopadů na rodinu jako základní jednotku společnosti. Hovoří se o tom, že rodina prochází krizí a její význam klesá. Méně mužů a žen vstupuje do manželství a ve statistikách se uvádí, že přibližně polovina uzavíraných manželství končí rozvodem. Ve většině rozpadajících se rodin vyrůstají nezletilé děti. Pokud se rodiče rozcházejí a je zřejmé, že do budoucna již nebudou vychovávat děti společně, musí se zabývat otázkou, kterému z nich budou děti svěřeny do výchovy. Neexistuje jednoznačný právní postup, jak tuto situaci řešit, neboť každý případ je individuální.

Poměrně stále ještě netradičním, byť často diskutovaným způsobem porozvodového uspořádání vztahů v rodině, je svěření dětí do střídavé výchovy obou rodičů. Do českého právního řádu byla zavedena oficiálně tato možnost novelou zákona o rodině v roce 1998. Institut střídavé výchovy představuje šanci pro oba rodiče, aby se i po rozpadu jejich manželství mohli podílet každý ve stejném rozsahu na výchově svých dětí, čímž zůstává zachováno jejich právo na plnohodnotný výkon rodičovské zodpovědnosti. Dětem je tímto způsobem zajištěno právo na oba rodiče a umožněno žít s každým z nich spravedlivě ve stejném rozsahu.

Při mém výkonu profese sociální pracovnice na orgánu sociálně právní ochrany dětí jsem v osobním kontaktu s rodinami v době rozvodového řízení, kdy vykonávám funkci kolizního opatrovníka nezletilých dětí při soudním řízení. Setkávám se tedy i s rodiči, kteří si zvolili střídavou výchovu jako způsob péče o děti po rozpadu jejich manželství.

Právě na rodiny s dětmi školního věku, ve kterých je praktikována střídavá výchova, je zaměřena moje bakalářská práce. Myslím, že bude zajímavé posoudit po několika letech od rozvodu rodičů, jaké zkušenosti mají členové rodin se střídavou výchovou, zda dětem i jejich rodičům střídavá výchova vyhovuje a jaké konkrétní problémy musí členové rodin řešit při zajištění každodenních činností.

S ohledem na vysoký počet rozcházejících se rodičovských párů by výsledky práce mohly aktuálně rozšířit informovanost veřejnosti i odborníků, kteří pracují s rodinami v rozvodové či porozvodové situaci.

1. Současný stav

1.1 Rodina

Rodina je základní jednotkou lidské společnosti a existuje především proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své potomky. Rodina je biologicky významná pro udržení lidstva, propojuje generace, tvoří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity. Pro dítě je rodina prvním modelem společnosti, se kterým se setkává. Předurčuje jeho vývoj a vztahy k jiným skupinám lidí. Působením rodiny se dítě orientuje na určité hodnoty, je vystaveno některým konfliktům a v rodině je mu také poskytována podpora. Tímto způsobem se dítěti v rodině předávají určité sociální dovednosti, bez kterých se neobejde v dospělosti a rodina tím plní socializační funkci. Dítě se v rodině učí dovednostem, které nejsou závislé na pohlaví. Učí se také své sexuální roli, důležitou podmínkou úspěchu je přítomnost dobře přijímaného rodičovského vzoru. Pro formování sexuální role je podstatný i kontakt s rodičem opačného pohlaví. Za nepostradatelnou podmínku zdravého psychického i fyzického vývoje dítěte je považována stálá přítomnost citově angažovaných rodičů. Neméně důležitá je podmínka bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí. Obojí může dítěti poskytnout nezastupitelně pouze rodina (17).

Rodina vytváří určité emocionální prostředí, formuje interpersonální vztahy, postoje, základy etiky a životního stylu člověka. Ze sociologického hlediska je to určitá forma začlenění se jednotlivce do sociální struktury. Od začátku dějin se člověk sdružoval do skupin, které mu poskytovaly ochranu, zabezpečovaly pospolitost a stabilitu, a tím i lepší šanci na přežití a uspokojování potřeb (4).

1.1.1 Definice rodiny

Rodinu je možno definovat jako malou primární společenskou skupinu, která je založena na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky

určené a uznané role vyplývající z jejich soužití, a na souhrnu funkcí, které podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti **(6)**.

V užším pojetí lze za přirozenou nukleární rodinu, která je jednoznačně převažujícím typem soužití v České republice, považovat institucionálně strukturované sociální společenství, které je založené na rodičovském a manželském vztahu jako jeho dvou základních vztahových liniích, jež vychází z úpravy rodinného práva. Manželské soužití svou hlavní funkcí, kterou je podle českého právního řádu právě založení rodiny a výchova dětí, tuto primární podobu rodiny předpokládá **(21)**.

V širším pojetí, které se začíná rozšiřovat v USA i v některých státech EU, se za rodinu považuje i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti **(18)**. V nejširším vymezení lze rodinu definovat jako „institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní ve společnosti“, anebo společností uznávaný způsob, jak mít a vychovávat děti **(20)**.

1.1.2 Rodinný systém

Rodinu můžeme také definovat systémově, tzn. jako soubor částí a vztahů mezi nimi. Rodinný systém se rozkládá společně v rámci prostoru a času, v biologickém a sociálně-historickém kontextu. Zvláštnost rodinného systému spočívá v propojení prvků veřejných, sociologických i ryze soukromých, psychologických. Za podstatu rodinného systému jsou považovány rodinné interakce. Důležitou charakteristikou rodinných systémů je míra jejich otevřenosti či uzavřenosti **(30)**.

Rodina je přirozeným místem pro výchovu a růst svých členů. Aby byla skutečně životodárná a splnila svůj cíl, musí se měnit a znovu přetvářet, což je možné jen v otevřeném systému **(28)**.

Každý rodinný systém se skládá ze subsystémů. Nejpodstatnější je manželský (partnerský) subsystém, dalšími jsou subsystém rodičovský a sourozenecký. Hlavní roli ve všech vývojových fázích životního cyklu rodiny hraje manželský subsystém. Hranice původního manželského subsystému rozšiřuje příchod dítěte na svět a vznik

subsystému rodič-dítě. Děti se stávají součástí sourozeneckého subsystému, kde se dítě učí spolupráci, soutěžení, vzájemné podpoře, vyjednávání a vytváření kompromisů (30).

1.1.3 Komunikace v rodině

Komunikací se obecně rozumí sdělování informací mezi lidmi, které zahrnuje všechny existující prostředky (slovní i mimoslovní). Komunikace mezi lidmi má pokaždé stránku obsahovou a stránku vztahovou (18).

V rodinné komunikaci se rozlišují dva základní typy komunikace: emoční a instrumentální. Emoční komunikace bývá prostředkem projevů lásky a podpory mezi členy rodiny. Instrumentální komunikace slouží k vyjasnění a vybudování základních pravidel a vztahů, to znamená stanovení a utváření rolí, určení pravidel, rozhodování a řešení konfliktů (32).

V dobře fungujících rodinách spolu lidé svobodně hovoří o svých citech. Povídat si mohou o zklamání, obavách, bolestech, zlosti, také o radostech a úspěších. Svou lásku a péči projevují tím, že spolu hovoří otevřeně a naslouchají si se zájmem, jsou k sobě upřímní a opravdoví (28).

1.1.4 Funkce rodiny

Ve vývoji společnosti se řada funkcí rodiny měnila. Se změnami společenských podmínek některé ustupovaly nebo úplně zmizely, jiné nabývaly na důležitosti. Místo rodiny v současné společnosti určuje několik základních funkcí:

- biologicko-reprodukční funkce
- ekonomicko-zabezpečovací funkce
- emocionální funkce
- socializačně výchovná funkce (6).

1.1.5 Formy rodiny

Nejčastější formou rodiny je párová monogamická rodina. U různých kultur jsou zaznamenávána jako sociálně přijatelná, doporučená nebo vyžadovaná nejenom párová, ale i asymetrická heterosexuální soužití, která se označují jako polygamie. Mohou mít formu polygynie – manželství jednoho muže a dvou či více žen, nebo polyandrie – soužití jedné ženy se dvěma i více muži. Sororální polyandrie nastane v případě, že se aktem sňatku stávají ženinými partnery i mužovi bratři (20).

Ve společnosti pozdní moderny se stává praxí monogamické rodiny seriální monogamie, což je několik následných monogamických párových soužití za život. Některá z nich získávají právní statut manželství se všemi právními, majetkovými a hereditárními důsledky (20).

Model rodiny tvořené rodiči a jejich dětmi vykazuje neobyčejnou stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva a ve všech známých současných společnostech. V podstatě neexistuje žádný typ společnosti, jež by se neopíral o rodinu jako o svůj základní článek (19).

Z hlediska převažující autority v rodině se rozlišují rodiny na patriarchální - moc v rodině je převážně v rukou muže, matriarchální – v této rodině je moc v rukou ženy a egalitární - moc je rovnoměrně rozdělena mezi muže a ženu (4).

1.1.6 Manželství

Manželství je trvalý svazek muže a ženy založený zákonem stanoveným způsobem, jehož hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí (11). Manželství lze definovat jako soubor vazeb spojující jednak oba manžele mezi sebou, jednak oba dva s dalšími lidmi i se širšími horizonty lidských životů. Manželství lze chápat jako smlouvu mezi občany a státem, stát manželství podporuje svojí sociální politikou a očekává, že manželé budou mít děti a budou se o ně řádně starat. Manželé si společně budují domov, svůj chráněný prostor, kam se budou uchýlovat

před náročným a nebezpečným světem a kam za nimi bez jejich svolení nikdo nemůže. Tento prostor potřebují děti i dospělí **(19)**.

V posledních padesáti letech dochází k dramatické proměně instituce manželství, na které se podílí změna společenského postavení žen, rostoucí touha po citovém uspokojení, společenské tlaky související s přechodným rázem velké části naší kultury a nestabilita na trhu práce. Dnes již nejsou manželky podřízené manželům, jak tomu bylo v minulosti. V mnoha manželstvích dnes lidé očekávají rovnoprávnější postavení, kdy oba manželé pracují a zároveň se starají o děti. Dnešní manželství jsou často uzavírána s vědomím, že je lze snadno ukončit **(29)**.

V současnosti existuje mnohem více rozvedených a znovu uzavíraných manželství než dříve, roste počet nesezdaných párů a přibývá svobodných matek **(30)**. Nesezdané soužití, které znamená soužití muže a ženy bez uzavření sňatku, je Českým statistickým úřadem označováno za tzv. faktické manželství. Ve statistikách jsou tato faktická „manželství“ řazena mezi úplné rodiny, ať již s dětmi nebo bez dětí **(21)**.

1.1.7 Rodičovství

Přechod k rodičovství bývá mnohými odborníky považován za kritickou životní fázi. Vycházejí z toho, že v tomto období jsou ženy i muži obzvláště silně podněcováni, aby se přizpůsobovali změnám a vyvíjeli strategie pro zvládání nových situací. V poslední době je stále více chápán přechod k rodičovství jako šance pro další vývoj, která může mladému dospělému poskytnout hodnotné zkušenosti a vývojové impulzy **(13)**.

Můžeme rozlišovat biologickou dimenzi rodičovství (rodičem je ten, kdo dítě počal a porodil) a právní dimenzi (rodičem je ten, komu byla určena rodičovská práva a povinnosti – ten, kdo je vybaven rodičovskou zodpovědností). Tyto dimenze jsou rozhodující z hlediska dospělých a z hlediska společnosti. Pro dítě je však rozhodující dimenze psychosociální – rodiče je pro dítě ten, kdo se k němu jako matka či otec chová. V ideálním případě jsou tyto tři dimenze spojeny a integrovány **(6)**.

S ohledem na velký nárůst nových možností realizace a současnou nižší ekonomickou stabilitu mladých lidí dochází v poslední době k odkládání rodičovství do vyššího věku. Rodičovství (obdobně jako manželství) ztrácí na své atraktivitě a lidé ho odsouvají do vyššího věku, nebo se rozhodnou ho vůbec nerealizovat. Přesto rodičovství zůstává i dnes stále důležitým institutem, bez něhož si lze těžko představit další vývoj společnosti. V jistém smyslu se role rodičů stávají důležitějšími než v tradiční společnosti, kde na péči o děti měli velký podíl i jiní příbuzní či nepříbuzní členové domácnosti. Dnes je většina rodinných funkcí plněna jen v rámci rodiny nukleární a péče o děti je dělena hlavně mezi rodiče a instituce **(23)**.

1.1.7.1 Rodičovská zodpovědnost

Dle Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, který se vztahuje na dítě, není zletilosti dosaženo jinak. Podle Úmluvy platí pro smluvní státy zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí být zájem dítěte **(37)**.

Rodičovskou zodpovědností se rozumí dle zákona o rodině souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, do kterého je zahrnuta zejména péče o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Další povinnosti vznikají při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění. Rodiče jsou povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví a jeho vývoj **(11)**.

V zákoně není blíže definováno, jaké „přiměřené výchovné prostředky“ mohou rodiče použít. V poslední době se často diskutuje o tom, jestli mají rodiče právo používat tělesné tresty, jakého druhu tresty mohou být nebo jaká může být jejich intenzita **(21)**.

1.2 Rozvod

Rozvodem je ukončeno manželství, zanikají jím práva a povinnosti, které manželé měli vůči sobě navzájem. Rozvod je většinou předcházen dlouhodobými konflikty, jeho průběh bývá pro účastníky trauma, které má mnoho let trvající následky ekonomické, psychologické i sociální **(18)**.

V současnosti končí v České republice polovina všech manželství rozvodem. Větší počet návrhů na rozvod podávají ženy než muži **(19)**.

Rozvod probíhá bezpečně pro jeho účastníky tehdy, pokud dochází k oddělení partnerství a zůstane zachován rodičovský vztah, jež se stane na partnerovi nezávislý. To je ideální stav, ale obtížný úkol v nelehkém období, kdy jsou rozvodové emoce velmi silné. Rodiče se tomuto stavu obvykle dokážou přiblížit díky tomu, že jsou pro ně jejich děti opravdu velmi důležité, mají je rádi a nechtějí je zatěžovat a zraňovat svými problémy **(26)**.

1.2.1 Právní úprava

Podle zákona o rodině může soud manželství rozvést na základě návrhu některého z manželů v případě, že je manželství trvale a hluboce rozvráceno a nelze očekávat obnovení soužití mezi manželi. Pokud mají manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, jestliže by to bylo v rozporu se zájmem jejich dětí. Řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu rodičů probíhá odděleně **(11)**.

1.2.2 Možnosti úpravy výchovy dětí po rozvodu

Soud určí, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy a jakou částkou má druhý rodič přispívat na jeho výživu. V případě, že jsou oba rodiče schopni dítě vychovávat a mají o jeho výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné nebo střídavé výchovy obou rodičů, za předpokladu, že je to v zájmu dítěte a budou tak lépe zabezpečeny jeho potřeby **(11)**.

Po rozvodu je u nás v posledních letech svěřováno 90% nezletilých dětí do výchovy matky a 8% do výchovy otců (19). To má své vysvětlení v tom, jaká dělba péče o děti existuje ve většině českých úplných rodin, tedy i rodin před jejich rozpadem. Menší počty rozhodnutí o svěřeni dítěte do výchovy otce tudíž nelze považovat za diskriminaci otce při výchově nezletilých dětí. Převážnou část péče poskytují matky, a to především v zabezpečování základních potřeb dítěte. Tento stav je dán tím, že otec nemá řádné podmínky pro zajištění dostatečné péče o dítě, např. nemá byt, jeho profese neumožňuje, aby dítěti zajistil stálou péči, někdy ani nemá o výchovu dítěte zájem. V některých případech je dítě v dospívajícím věku svěřeno matce poté, kdy soud vzal v úvahu jednoznačný odpor dítěte k otci, který se ani přes psychologická vyšetření dítěte nepodařilo překonat. Na druhé straně se ukazuje přetrvávající malý zájem otců o větší podíl na výchově dětí v rodině (21).

Společná výchova odpovídá podmínkám společného soužití rodičů i po rozvodu jejich manželství. Logickým předpokladem je bydlení v jednom bytě, které může být dobrovolné nebo vyvolané bytovou či finanční situací (24).

Tabulka 1: Statistika svěřování dětí do výchovy rodičů v ČR

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
svěřeno (ponecháno)									
matce	17520	18231	19978	21369	22820	20881	21195	18971	18840
otci	1071	1219	1399	1474	1510	1458	1417	1477	1451
do společné či střídavé výchovy	174	218	305	305	323	404	516	599	635
pro případ rozvodu (po rozvodu svěřeno)									
matce	19791	19929	20415	20203	19845	18064	17867	16630	16672
otci	1613	1612	1809	1807	1791	1660	1668	1736	1708
do společné či střídavé výchovy	416	444	488	506	539	584	759	860	896
další rozhodnutí o výchově dítěte (změna vých. prostředí) svěřeno									
matce	674	758	803	829	819	900	907	911	966
otci	967	1057	1150	1174	1245	1285	1284	1318	1377
do společné či střídavé výchovy	75	67	80	104	76	123	137	142	159

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti

1.2.3 Reakce dětí na rozvod

Pro většinu dětí je rozvod rodičů velmi náročnou situací. Větší dítě často prožívá pocit viny za rozvod. Dítě se ocitá v situaci konfliktu loajalit vůči nejdůležitějším osobám ve svém životě. Potřebuje a chtělo by mít u sebe oba rodiče. V případě odchodu jednoho z rodičů z domova – většinou otce – se jedná o velkou ztrátu pro děvče i pro chlapce. Děti ztrácejí každodenní kontakt s dospělým mužem, vůči němuž dívka potřebuje zkoušet své probouzející se ženství a jehož chlapec potřebuje napodobovat, aby dotvořil své mužství (19).

Děti, čelící bolesti z rozchodu rodičů, reagují stejně jako na jinou bolestnou událost. Nejprve převládá pocit, že se hroučí jejich svět a zažívají úzkost, strach z budoucnosti. Jejich zármutek nad ztrátou rodiny je obvykle doprovázen strachem o rodiče, kteří jsou v těžké situaci, a zmatkem z toho, že loajalita k oběma rodičům vyvolává problémy. Předškolní děti vyžadují více pozornosti, také mohou zapomenout již naučené dovednosti. Vyskytují se poruchy spánku, agresivnější chování vůči rodičům, sourozencům a vrstevníkům. Pro děti v mladším školním věku je obtížné pochopit složitost situace a často mají snahu dát rodiče opět dohromady. Pokud dojde k rozchodu těsně před pubertou, bývá schopnost dítěte pochopit problémy již větší a reakce dítěte je složitější. To se může negativně projevit ve vztahu k vrstevníkům a podávaným výkonům ve škole, protože tyto záležitosti jsou přesunuty až na druhé místo za péči o rodiče, které dítě potřebuje (7).

1.2.3.1 Názor dítěte

V současně platném zákoně o rodině je v části věnované rodičovské zodpovědnosti zakotveno, že dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit význam opatření, které se ho týkají, má právo obdržet nezbytné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím svých rodičů, jež se týkají podstatných záležitostí jeho osoby. Mělo by být také slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje. Toto ustanovení se opírá o článek 12 Úmluvy o právech dítěte (1).

Rozhodování dítěte a právo projevit svůj názor bývá v době rozvodového sporu přehlíženo oběma rodiči. V této atmosféře je pro děti těžké, nebo i nemožné, aby svůj názor volně vyslovilo. V polarizované situaci boje rodičů řeší děti pro ně neúnosnou situaci tím, že se připojují k argumentaci rodiče, s nímž žijí. Méně často se dítě přikloní k rodiči, se kterým nežije v domácnosti, ale vnímá jeho pozici jako oslabenou. Většinou nejde ani o vědomé rozhodnutí podpořit jednoho rodiče proti druhému, ale jde spíše o postoj, jenž dítěti pomáhá řešit konflikt, který řešit neumí a ani nechce (9).

V této situaci je vhodné dítěti sdělit, že na jeho názoru sice záleží, ale celou věc posuzuje soud. Dítě by mělo být zbaveno zátěže jednoznačného rozhodování, kterým je někdy rozhodování o životě rodiče (8).

1.2.4 Sociálně právní ochrana dítěte v rozvodové situaci

Sociálně právní ochranou dětí se dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí rozumí především:

- ochrana práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, která zahrnuje i ochranu jeho jmění
- působení, které má směřovat k obnovení narušených funkcí rodiny.

Hlavním aspektem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte (25). Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a morálního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte v ohrožení. Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně právní ochrany je princip preventivního působení na vztahy v rodině, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci (22).

Ochrana zájmů dítěte je hlavním úkolem orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Výkon činnosti OSPOD v případě rozvodu rodičů dítěte je dán jeho

postavením v soudním řízení. Rodiče jako zákonní zástupci nezletilého dítěte se dostávají v soudním řízení do vzájemné kolize, a tudíž nemůže po dobu řízení ani jeden z nich zastupovat zájmy svého dítěte. V takovém případě musí být nezletilému dítěti pro soudní řízení ustanoven opatrovník, který bývá označován jako „kolizní opatrovník“. Výkon této činnosti spadá do kompetence OSPOD, v případě rozvodového řízení to je obecní úřad s rozšířenou působností. Sociální pracovník úřadu pak prochází celým případem nezletilého dítěte, je v kontaktu s rodiči, provádí potřebná šetření a účastní se také jako zástupce dítěte všech soudních jednání. Činnost sociálního pracovníka může výrazně přispět k urovnání případných konfliktů mezi rodiči a také přispět k tomu, aby v rámci řízení před soudem bylo přihlédnuto ke všemu, co je v zájmu nezletilého dítěte třeba zohlednit. Stanovisko kolizního opatrovníka by mělo mít zásadní vliv na rozhodnutí soudu (24).

Zákon umožňuje, aby OSPOD uložil rodičům i osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít při řešení problémů pomoc poradenského zařízení. V případě rozpadu manželství může být důvodem pro rozhodnutí o povinnosti navštívit takové zařízení skutečnost, že rodiče jsou sice schopni se dohodnout o rozvodu a o rozdělení společného jmění, ale už ne o tom, jak budou dál vychovávat děti, nebo dohoda o tom, jak si rozdělí děti, je proti zájmu dětí a v souvislosti s takovou dohodou se u dětí projevují neurotické projevy, koktavost a další. Dalším důvodem pro rozhodnutí o povinnosti návštěvy poradenského zařízení mohou být i neuspořádané vztahy mezi rodiči, projevy nesnášenlivosti, hádky, uplácení dětí apod., které dětem velmi ubližují, nebo nesprávná péče o ně, tkvící třeba v nevědomosti rodičů (25).

1.3 Střídavá výchova

Střídavá výchova znamená, že dítě žije po určitý časový úsek s jedním z rodičů a poté ve stejném časovém období s druhým z rodičů. Rodiče by se měli o střídavé výchově spolu dohodnout. Soud se při rozhodování řídí hlavním zákonným kritériem, a to je hledisko zájmu dítěte (31).

Délka pobytu u rodičů by měla být závislá především na věku dítěte a vzdálenosti bydliště rodičů. Názory psychologů, pediatrů i veřejnosti na institut střídavé výchovy nejsou zcela jednotné. Uvádí se, že pro některé děti (například mladšího věku) vhodná není **(12)**.

1.3.1 Podmínky ke stanovení střídavé výchovy

Jako základní kritéria pro svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů jsou uváděna především tato:

- přijatelné sociální a prostorové poměry, především docházka do stejné školy, nepřerušování sportovních a dalších volnočasových aktivit, srovnatelný a přijatelný bytový standard, včetně vhodného místa pro přípravu dítěte do školy
- spolupráce rodičů, ochota a schopnost rodičů dohodnout se na podstatných technických a materiálních záležitostech
- neovlivňování dítěte ze strany jednoho rodiče v neprospěch druhého rodiče, rodiče by se měli zdržet negativních komentářů o druhém rodiči před dítětem
- nezasahování ze strany třetích osob, prarodiče a noví partneři rodičů by neměli do střídavé výchovy zasahovat **(12)**.

Rodiče musí být domluveni na mnoha podrobnostech, které se týkají každodenního života dítěte, zejména na tom, jestli bude mít dítě u každého rodiče své věci, nebo zda se bude každý měsíc kompletně stěhovat, kdo bude s dítětem nakupovat nákladnější vybavení apod. Současně musí být již od začátku zřejmé, kdo bude jednotlivé potřeby dítěte hradit. Rodiče by se měli dohodnout i na trvalém bydlišti dítěte, a to mimo jiné proto, že na trvalé bydliště je vázáno pobírání sociálních dávek **(5)**.

Svěření dítěte do střídavé výchovy nesmí být ústupkem vzájemné rivality rodičů, ale vyjádřením jejich kvalitního a pozitivního vztahu k dítěti a téhož vztahu dítěte k oběma rodičům. Oba rodiče si musí být vědomi výchovných kvalit druhého rodiče a jeho nepostradatelnosti pro další výchovu dítěte **(11)**.

V každém případě by v obou domácnostech měla platit přesně daná a konkrétně vymezená pravidla, aby děti věděly, co mají dělat a co se od nich očekává. Za takových podmínek jsou schopné úspěšně se adaptovat i na dvě rozdílně fungující domácnosti. Pokud vědí, co se od nich v každé domácnosti očekává, jsou pak dostatečně pružné na to, aby se přizpůsobily **(34)**.

Zákon neuvádí, po jaké době by ke střídání pobytů mělo docházet. V praxi soudů se často uplatňuje model střídání po měsíci, soudy však schvalují i dohody o střídavé výchově po týdnu. Podmínky pro svěření dítěte do střídavé výchovy jsou dané. Oba rodiče musí být výchovně způsobilí, musí mít o střídavou výchovu zájem, svěření dítěte do střídavé výchovy musí být v jeho zájmu a střídavou výchovou musí být lépe zajištěny potřeby dítěte **(5)**.

1.3.2 Výhody střídavé výchovy

Výhodou střídavé výchovy je hlavně skutečnost, že se rozvedou jen rodiče a ne dítě. Rodič zůstává pro dítě nadále modelem a vzorem chování, pouto se nezpřetrhá, vztah se nadále buduje a rozvíjí, jen v jiné formě a podobě. Dítě má větší pocit jistoty, bezpečí a zázemí. Jeho pocity viny, že zklamalo jednoho z rodičů jsou eliminované, stejně tak pocity smutku a hanby, že se ho vzdal rodič. Střídavá výchova je výhodná také pro rodiče, kdy ani jeden o dítě nepřijde a ani jeden z nich není vystavený extrémní zátěži chodu domácnosti a výchovy dětí. Takový model je výborným vzorem pro řešení problémů pro dítě do budoucnosti **(2)**.

Ve střídavé péči není prostor na vzájemné očerňování. Navíc se rodiče, kteří jsou leckdy vysílení dlouhými manželskými spory, a rozvod pro ně mohl být do jisté míry vysvobozením, spolu musejí umět domluvit a spolupracovat **(33)**.

Střídavá péče o děti v dvoukariérových manželstvích rodičů umožňuje optimálně rozložit čas rodičů. Jeden týden se mohou věnovat převážně práci a svým koníčkům a druhý týden se věnují převážně dítěti. Takto si rodič v dobrém slova smyslu odpočine od povinností spojených s péčí o dítě a třeba po týdnu se na ně zase znovu těší. Jde vlastně o předcházení „rodičovské vyhaslosti“ **(24)**.

1.3.3 Nevýhody střídavé výchovy

Časté střídání bezpečného, domácího prostředí může však být pro dítě a pro vytváření vzájemných vztahů zatěžující. Odolnost vůči zátěži je přímo úměrná celkovému pozitivnímu ladění osobnosti, některým dětem mohou změny nahánět strach a vzbuzovat v nich úzkost a starost. Střídavá výchova může působit problémy zejména ve fázi raného dětství, kdy dítě potřebuje fixaci na blízkou osobu, která poskytuje důvěru, jistotu bezpečí a ochranu. Psycholožka Bimková se setkala v praxi s dětmi, kterým byla rozhodnutím soudu ustanovena střídavá péče, a tyto děti se potýkají s vnitřní nejistotou, mají potřebu určité stálosti, které se jim nedostává. Adaptační proces je pro ně složitý a někdy ho komplikují vzájemné rozlady rodičů a jejich nevyřešené spory (3).

Realizace střídavé péče o děti klade zvýšené nároky jak na dítě, které si buduje svou identitu v měnícím se prostředí, tak na rodiče, kteří musí tomuto uspořádání přizpůsobit své životy a vyjít dítěti maximálně vstříc. Zanedbatelné nejsou ani nároky materiální: ne všechny rodiny si mohou dovolit mít potřebné zařízení dvakrát a neustálé stěhování dětského majetku je obtížně proveditelné; navíc střídavá výchova vyžaduje uspokojivé řešení bytové situace, nejlépe tak, aby dítě mělo u každého z rodičů svůj pokoj či alespoň vlastní prostor (5).

1.3.4 Využívání střídavé výchovy

Po více než desetileté možnosti aplikace střídavé výchovy je možné konstatovat, že tato úprava rodinných vztahů se ve velkém počtu případů osvědčila. Z poznatků soudní praxe, ale i z praxe odborníků, psychologů nebo psychiatrů vyplývá, že i v případě, že tato úprava občas neodpovídá zcela zájmům, přáním a představám rodičů, děti ji vítají téměř vždy. Děti jsou schopny si rychle zvyknout na nové podmínky a oceňují stálý a bezprostřední kontakt s oběma rodiči i v době po rozpadu rodiny. Je nepochybné, že toto řešení eliminuje nebo alespoň snižuje konfliktní prostředí dané spory rodičů o děti, a to způsobem, který všichni účastníci považují za spravedlivý (11).

1.4 Situace po rozvodu

Po rozvodu zůstává zatím nejběžnější taková rodina, v níž děti zůstávají v domácnosti s matkou, otec se odstěhuje a udržuje kontakty s dětmi. Ať již je samostatným rodičem matka nebo otec, musí se postarat o chod domácnosti a o děti, a to mnohdy za zhoršených ekonomických podmínek. Přetížení povinnostmi a často i depresivní stavy oslabují zdraví rodiče. V této situaci rodič nemá dostatek sil na poskytování opory dítěti, které ji potřebuje a vzniká riziko zhoršení vztahu (9).

Rodiče po rozvodu někdy mívají velké sklony zaměřovat citové potřeby dítěte za potřeby materiální a zahrnují je drahými hračkami, oblečením či sportovní výstrojí. Není to však to podstatné, co dítě v této době potřebuje. Všechna zkoumání dosvědčují, že citový vztah k dospělému vychovateli se nezakládá na těchto „příjemnostech“ z materiálního světa, nýbrž na pocitu jistoty a bezpečí, kterou dítě v přítomnosti rodiče zakouší (16).

Praxe ukazuje, že v mnoha rodinách pokračuje i po rozvodu atmosféra plná napětí, která se projevuje v často nekonečně protahovaných sporech, které se týkají výživného či styku dítěte s rodičem, v jehož přímé péči není. Dítě se stává ve sporech rodičů významnou osobou, protože na jeho přání se rodiče mnohdy odvolávají a argumentují jeho prospěchem. Dítě v této situaci přestává být chráněno jako dítě a je předčasně konfrontováno s partnerskými problémy otce a matky, je v nich zneužíváno a mnohdy deformováno (8).

1.4.1 Porozvodová adaptace

Tuto fázi je možno charakterizovat jako relativně dlouhodobý proces vyrovnávání se jednotlivce se stresem, který doprovázel rodinný rozvrat a jeho řešení rozvodem manželství. V průběhu adaptace by mělo dojít postupně k obnově pocitu životní spokojenosti a vytvoření nového stylu života (15).

Po rozvodu manželství se ženy většinou přizpůsobují lépe než muži. Muži jsou více ohroženi zdravotními a psychickými problémy. Ženy bývají úspěšnější i proto, že jsou lépe schopny vyhledat a přijmout citovou podporu, která jim pomůže vyrovnat se

se stresem, životem osamělého rodiče a všemi ostatními změnami, které je doprovázejí na cestě k novému rodinnému uspořádání (34).

1.4.2 Otec po rozvodu

Po rozvodu se mění rodičovská úloha otce a jeho zapojení více než role matky. Někteří otcové, kteří byli dříve dobrými rodiči, po rozvodu rezignují. Mnoho otců oceňuje a vítá pokračující odpovědnost za výchovu svých dětí po rozvodu. Někteří otcové, kteří se před rozvodem příliš neangažovali, mohou této rodinné krize využít k tomu, aby se změnili a přijali v životě svých dětí významnější úlohu. Krize spojená s rozvodem s sebou nese jistě mnoho bolesti, ale také možnost změny. Pro tyto otce se naskýtá příležitost, aby se změnili a začali spolupracovat na kvalitní výchově dětí, k níž v první řadě patří účast obou rodičů (34).

1.4.3 Styk s druhým rodičem

V Úmluvě o právech dítěte se uvádí, že státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči (37). Omezení styku by přicházelo v úvahu, kdyby jeden z rodičů dítě ohrožoval fyzicky nebo prokazatelně ohrožoval jeho psychosociální vývoj (24).

Pro děti je velmi důležité, aby i po rozvodu vídaly oba rodiče a byly s oběma v kontaktu. Ztráta jednoho rodiče je pro dítě destruktivní obzvláště ve chvíli, kdy se vyvíjí a musí mít pocit bezpečí (35).

Ideální formou kontaktů po rozvodu je volné pokračování rodinného vztahu. Manželství se sice rozpadlo, ale oba rodiče uznávají, že jejich rodičovství pokračuje a že je potřeba rodičovské vztahy k dítěti zachovat. Časový rozsah a forma styku se domluví podle okolností, které všichni rozumně uváží a přijmou (16).

V některých případech se upravuje styk nezletilého dítěte s rodičem, jemuž nebylo svěřeno do výchovy, rozsudkem opatrovnického soudu. Někdy se rozsah styku ponechává na dohodě rodičů. Styk dítěte s druhým rodičem může probíhat

bezproblémově nebo problémově, není to závislé na tom, zda rozsah styku byl vymezen soudně či nikoliv. Při neexistujícím styku dítěte s druhým rodičem dochází k rizikům ve vývoji dítěte **(1)**.

1.4.4 Odcizení dítěte s rodičem

K tomu, aby byl člověk po emocionální a sociální stránce plnohodnotný, potřebuje vždy rodičovský vzor obou pohlaví. Pokud jeden z rodičů chybí, hledá si dítě vzory jinde v okolí. Může jím být například prarodič, učitel nebo rodinný přítel. V případě, že zbývající rodič zástupce druhého pohlaví zavrhuje, je hledání vzorů ztíženo. Takový jedinec potom často mívá v dospělosti problémy ve vztahu k opačnému pohlaví, navazování a udržení dlouhodobých vztahů **(14)**.

Riziko vzniku odcizení existuje v atmosféře nezvládnutého partnerského konfliktu, kdy rodiče nejsou schopni mít spolu dobrý vztah, ani se slušně rozejít. Odcizení se většinou týká vztahu s rodičem, který nemá dítě v péči. Často se projeví problémy v kontaktu s odcizeným rodičem, které mohou být vystupňované až do odmítání jakéhokoli styku s ním **(26)**.

Zamítavý postoj k jednomu z rodičů může pramenit z ovlivňování druhým rodičem. Takový rodič může svého bývalého partnera zahrnovat výčitkami přímo před dětmi nebo jim umožní urážky zaslechnout v jiné situaci. Někdy mohou být děti vystaveny trvalé záplavě tvrdé kritiky, která se snáší na hlavu druhého rodiče. V závažných případech dochází i k tomu, že děti jsou vystaveny úmyslnému a intenzivnímu úsilí je od druhého rodiče oddělit a vzájemně odcizit. Tyto děti mají úplně zapomenout na pozitivní a láskyplné city k druhému rodiči a přestanou chtít a mít potřebu se s rodičem stýkat **(36)**.

Důsledky pro další život dítěte jsou v těchto případech tíživé a občas i tragické. Dítě ztrácí pocit sociální zakotvenosti, vlastní sebedůvěru, ztrácí druhého rodiče jako důležitý životní vzor. Může dojít k deformaci citového vývoje a dle psychologů i k pokřivení sociálního vývoje v chování k ostatním lidem **(11)**.

Pokud je odcizení v rodině rozvinuto v mírné formě a rodiče jsou ochotni ke změně svého výchovného postoje a chování, mohou příznaky postupně samy vymizet nebo k jejich odstranění stačí pomoc širší rodiny, přátel nebo běžně dostupné rodinné poradenství. V těžších případech je nezbytná specializovaná psychologická odborná pomoc. U velmi těžkých případů již nejde o odcizení, nýbrž o „zavržení“ a v této situaci existují pokusy o intenzivní terapii s hospitalizací dítěte. V průběhu hospitalizace pracují odborníci s dítětem i rodiči. Specializovaná odborná pomoc by měla probíhat v součinnosti soudu, OSPOD a vhodného poradenského zařízení (26).

1.4.5 Přátelé a příbuzní po rozvodu

Rozvodem rodičů se velice často ruší vnitrorodinné vztahy, které dítě potřebuje pro svou identifikaci s dospělými, někdy se ruší zázemí, které má nejraději, a kde nalézá největší pocit jistoty a bezpečí. Prarodiče se často po rozvodu svých dětí začnou navzájem osočovat a nenávidět se. V důsledku toho přestanou akceptovat i dítě, ke kterému měli předtím pozitivní vazby. Mohou také dítě milovat dál, chtějí pro něj něco udělat, ale jeden z rozvedených rodičů jim v tom brání (6).

Jedna z velkých výhod, kterou prarodiče a širší rodina mají, je větší bezvýhradnost lásky k dětem, než jakou poskytují jejich rodiče. Nekladou na děti velké nároky a obvykle mají velkou radost, když je vidí. Děti mají často pro své prarodiče vyhrazenou velkou zásobu lásky, která není zkalena každodenními zklamáními a křivdami, které poznamenávají vztah rodičů a dětí. Zvláště rodiče v rozvodovém boji by měli tuto bezvýhradnou lásku podporovat, neboť vztah prarodič – vnuk může být v tu chvíli jediný, ve kterém děti samy sebe vnímají jako zdroj radosti (36).

Právo dítěte stýkat se s prarodiči nebo sourozenci je zakotveno i v zákoně o rodině. Toto právo je vyjádřením zásady, že je v zájmu dítěte stýkat se se všemi členy rodiny, kteří k němu mají vytvořený blízký citový vztah, a naopak, k nimž i dítě má vybudované pevné citové vazby (11).

1.4.6 Vznik nových rodin

Po rozvodu mnoho mužů a značná část žen znovu vstupuje do manželství, jejich rodina se tím rekonstruuje. Rekonstruovaná rodina se skládá z jádra, obvykle matky pečující o vlastní dítě (děti), a z dalšího dospělého, obvykle otce, který případně také má své vlastní děti, o které nepečuje, ale s nimiž se stýká. Fungování rekonstruované rodiny významně ovlivňují také bývalá žena manžela, případně i její rodiče, i bývalý manžel ženy, případně jeho rodiče. Hlavním problémem nové rodiny je otázka, kdo je s kým loajální (17).

Rodiny, které vzniknou dalšími sňatky, se z různých pohledů odlišují od rodin biologických. Nová rozšířená rodina je jednotka se složitou sítí otevřených vztahů. Podoba velké části nově vzniklých vztahů - nových partnerů a dětí, dětí každého z partnerů navzájem, eventuálně partnerových rodičů a dětí - není dána legálními závazky ani kulturními zvyklostmi. Rozšíření rodiny si tudíž klade nárok nejen připojením nových členů, ale také na transformaci všech existujících vztahů (9).

2. Cíl práce

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak střídavá výchova po rozvodu funguje v rodinách, kde vyrůstají nezletilé děti školního věku a zda střídání pobytů dětí u rodičů samotným dětem vyhovuje.

Pro výzkum byly dále stanoveny následující dílčí cíle:

Zjistit, jaké intervaly střídání pobytů dítěte u matky a u otce jsou nejčastěji využívané.

Zjistit, zda má střídavá výchova vliv na docházku dítěte (dětí) do školy.

Zjistit, zda má střídavá výchova vliv na zlepšení komunikace mezi členy bývalé rodiny.

3. Metodika

3.1 Metodický postup

Práce je zaměřena na rodiny s nezletilými dětmi, ve kterých došlo v minulosti k rozvodu manželství rodičů a jako způsob porozvodové úpravy poměrů nezletilých dětí byla zvolena alternativa svěřeni dětí do střídavé výchovy rodičů. Osobně se s rodiči v rozvodovém řízení a jejich nezletilými dětmi setkávám při výkonu své profese sociální pracovnice na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Ze spisové dokumentace našeho oddělení jsem vytipovala několik rodin, ve kterých byla rozhodnutím soudu stanovena střídavá výchova.

Vzhledem k předpokládanému počtu respondentů, z nichž část je tvořena dětskou populací, jsem pro praktickou část mojí práce zvolila formu kvalitativního výzkumu.

Kvalitativní výzkum v sociální oblasti představuje řadu rozdílných postupů, které se snaží najít porozumění zkoumanému problému. Kvalitativní výzkumy se pokoušejí na určitý fenomén nahlížet v autentickém prostředí a vytvářet jeho obraz v co možná nejucelenější podobě, včetně podob jeho vztahů s dalšími aspekty. Data jsou získávány hlubším a delším kontaktem s terénem a studiem běžného života lidí v jejich přirozených podmínkách (27).

Kvalitativní výzkum poskytuje podrobné informace, proč se daný jev objevil. Velkým přínosem kvalitativních výzkumů jsou přístupy, jejichž pomocí navrhujeme teorii nějakého sledovaného fenoménu. Kvalitativní zkoumání využívá celou škálu postupů, aby zajistil hodnověrnost svých výsledků (10).

K dosažení stanoveného cíle práce byla použita metoda dotazování, technika polořízeného (polostandardizovaného či též polostrukturovaného) rozhovoru.

Polořízený rozhovor je charakteristický tím, že má připravený soubor témat, bez předem striktně stanoveného pořadí otázek. Tazatel může formulace pokládaných otázek částečně modifikovat, ovšem je nezbytné, aby byly probrány všechny otázky. Polostrukturovaná varianta rozhovoru kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody

krajních forem rozhovoru, tj. volného, nestrukturovaného a strukturovaného. Jistá volnost je vhodná k vytvoření přirozeného kontaktu tazatele s dotazovaným, do jisté míry se dají akceptovat specifika jeho osobnosti, komunikace může plynout lehčeji. Na druhé straně jistá míra formalizace ulehčuje utřídění dat a jejich vzájemné porovnávání a zobecňování (27).

Vedení kvalitativního rozhovoru vyžaduje určitou dovednost, citlivost, schopnost soustředění, interpersonálního porozumění a disciplíny. Je zapotřebí učinit rozhodnutí ohledně obsahu otázek, jejich formy i pořadí. Také je nutné zvolit vhodnou délku rozhovoru (10).

Zvláštní pozornost je nezbytné věnovat začátku rozhovoru i jeho ukončení. Na začátku dotazování je nutné prolomit případné psychické zábrany a zajistit souhlas dotazovaného s pořízením záznamu. Důležitou součástí rozhovoru je i jeho řádné zakončení. Při ukončování rozhovoru nebo při loučení můžeme získat další důležité informace. Kvalitativní rozhovor neslouží jen jako způsob získávání dat, ale může mít též intervenční charakter.

Nejdříve klademe otázky, které jsou zaměřené na přítomnost, teprve později na budoucnost či minulost. Během rozhovoru je nutné dbát na jeho průběh. Efektivnost rozhovoru snižují rozvleklé odpovědi i nedůležité poznámky. Tazatel musí vědět, co se chce dozvědět. Musí proto klást otázky, které povedou k hodnotným odpovědím, a měl by dotazovanému nabídnout vhodnou zpětnou vazbu (10).

Polořízené rozhovory byly prováděny s rodiči a jejich dětmi podle předem připravených výzkumných otázek. Nejprve byly zjišťovány identifikační údaje rodičů a dětí. Pak následovaly otázky, které byly uspořádány do následujících tematických okruhů:

- I. *Současný stav*
- II. *Komunikace a vztahy v rodině*
- III. *Školní docházka*
- IV. *Volný čas*

Výzkumné okruhy byly stanoveny v souladu s cíli práce a byly stejné pro rodiče i pro jejich děti. V každém okruhu bylo několik uzavřených, polo uzavřených a otevřených otázek. Některé otázky v určených okruzích jsou shodné pro obě skupiny, část otázek se liší podle toho, zda jsou určeny pro rozhovor s rodičem nebo s dítětem. Výzkumné otázky k jednotlivým okruhům jsou uvedeny v příloze 1 (otázky pro děti) a v příloze 2 (otázky pro rodiče).

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvoří členové pěti rodin, kde je realizována střídavá výchova nezletilých dětí. Ve výběru výzkumného souboru jsem se zaměřila na rodiny, ve kterých vyrůstají děti školního věku. Na začátku výzkumu byli osloveni rodiče a byli seznámeni s důvodem mé žádosti o poskytnutí rozhovoru. Z osloveného souboru pěti rodičovských párů jeden otec odmítl poskytnout rozhovor. Ostatní byli ochotni se formou rozhovoru podělit o své zkušenosti s fungováním střídavé výchovy v jejich rodině a poskytli souhlas s tím, aby byl proveden rozhovor s jejich nezletilými dětmi. Členům rodiny byla zaručena anonymita. Výzkumu se nakonec zúčastnilo devět rodičů, z toho pět matek ve věku od 34 let do 39 let a čtyři otcové ve věku od 37 let do 40 let a devět nezletilých dětí ve věku od 9 let do 15 let.

Rozhovory probíhaly po předchozí dohodě přímo v domácnostech zkoumaných rodin v období od ledna do března 2010. Rozhovory byly prováděny s jednotlivými členy rodiny o samotě. Každý rozhovor trval přibližně 50 minut. Jednotlivé odpovědi byly zaznamenávány během rozhovoru do záznamového archu, s čímž byli respondenti na začátku rozhovoru obeznámeni a všichni s tím souhlasili.

Výpovědi rodičů a jejich nezletilých dětí jsou zpracovány v následující kapitole podle zkoumaných tematických okruhů v rámci jednotlivých rodin.

4. Výsledky

4.1 Základní osobní (identifikační) údaje

V rámci svého výzkumu jsem uskutečnila položené rozhovory s devíti rodiči a devíti dětmi. Osloveným respondentům byla zaručena anonymita, proto jsem změnila jejich jména, které by mohly vést k identifikaci jejich osoby. Charakteristika respondentů, kteří byli osloveni pro účely výzkumu, je uvedena v tabulce 2.

Tabulka 2: Charakteristika respondentů

	Členové původní rodiny	Věk	Zaměstnání rodičů
Rodina A	matka otec syn Tomáš	36 let 39 let 9 let	barmanka celník
Rodina B	matka otec dcera Jana syn Matouš	34 let 39 let 14 let 10 let	nezaměstnaná kuchař
Rodina C	matka otec syn Radek syn Michal	38 let 37 let 11 let 9 let	zdravotní sestra manažer
Rodina D	matka otec dcera Klára dcera Tereza	37 let 40 let 15 let 14 let	uklízečka dělník
Rodina E	matka otec (odmítl rozhovor) dcera Monika syn Jakub	39 let 38 let 15 let 13 let	úřednice soukromý podnikatel

Zdroj: vlastní výzkum

4.2 Rodina A

4.2.1 *Současný stav*

V současné době funguje v této rodině střídavá výchova podle původní dohody rodičů tak, jak to bylo schváleno soudem před třemi lety. Střídání pobytů syna probíhá v týdenních intervalech. Rodiče si syna předávají vždy v pátek po vyučování. Synovi střídání pobytů vyhovuje a stěhování věcí od jednoho rodiče k druhému mu nevadí. Tomáš řekl *„Stěhuji si jen školní tašku. Oblečení a hračky mám u každého rodiče zvlášť.“*

4.2.2 *Komunikace a vztahy v rodině*

Matka říká: *„Před rozvodem komunikace s otcem vůbec nefungovala, otec se se mnou nechtěl bavit. V době rozvodu jsme komunikovali prostřednictvím právníků. Nyní je to lepší, domluvíme se na tom, co je potřeba ohledně výchovy syna a zajištění jeho potřeb. Otec mě však neoslovuje a nekontaktuje, je to pouze v minimálním rozsahu, podněty vycházejí převážně z mé strany, nakonec se vždy domluvíme.“*

Otec říká: *„Podle mého názoru byla komunikace před rozvodem lepší, teď je vztah mezi námi vlažný. Matka mi po rozvodu vyhrožovala a zachovala se nepěkně, nemohu jí to zapomenout. Přesto hodnotím naši vzájemnou komunikaci jako dostatečnou v rámci zajištění výchovy syna.“*

Tomáš se k tomu vyjádřil tak, že dříve se rodiče hodně hádali, dnes je to lepší, ale není to úplně v pořádku. K tomuto sdělil: *„Myslím, že rodiče spolu moc dobře nevycházejí.“*

K oběma rodičům má Tomáš dobrý vztah, stejně jako dříve. Matka má nového partnera, Tomáš s ním vychází dobře. Tomáš k tomu uvádí: *„Byli jsme s mamkou a strejdou lyžovat a bruslit, strejda mě to naučil.“* Otec žije sám. S prarodiči se Tomáš vidá ve stejném rozsahu jako dříve. Otec i matka uvedli, že jejich rodiče nejsou příliš nakloněni realizaci střídavé výchovy.

4.2.3 Školní docházka

Rodiče bydlí ve stejném městě. Tomáš uvádí: „*Chodím do stejné školy jako v době, kdy rodiče bydleli ještě spolu. Mám to stejně daleko do školy od tatky i od mamky, takže v docházce do školy ze dvou různých bydlišť nevidím žádný rozdíl. U obou rodičů se připravuji do školy stejně.*“

Rodiče jsou schopni spolu komunikovat ohledně zajištění školních povinností syna, většinou si telefonují v případě problémů. Na třídní schůzky dochází do školy otec, matka komunikuje se školou, pokud je to potřeba. Naposledy byla vyzvána k návštěvě školy, když se syn popral.

4.2.4 Volný čas

Tomáš uvedl, že ve volném čase chodí na sportovní hry a oba rodiče mu tuto aktivitu umožňují. Více kamarádů má v sousedství bydliště matky, u matky si také chodí více hrát ven. Omezení kontaktů s kamarády v době pobytu u otce Tomášovi nevadí. Otec uvádí: „*Synovi se věnuji podobně jako dříve, nevidím v tom velkou změnu, v zimě jsme více doma, v létě chodíme spolu ven, jezdíme na kole.*“

Matka sděluje: „*Před rozvodem jsem musela víc pracovat, otec mi nedával moc peněz. Nyní mám vyšší příjem a myslím, že mám na syna víc času, vzhledem k mému zaměstnání si mohu přizpůsobit časový režim. V současnosti aktivněji využíváme volný čas, s novým přítelem lyžujeme, bruslíme, dříve jsme takto aktivní ve volném čase nebyli.*“

4.3 Rodina B

4.3.1 Současný stav

Střídavá výchova funguje dva roky, po roce faktické realizace byla v tomto směru provedena soudní úprava výchovy a výživy. Děti přecházejí od jednoho rodiče ke druhému ve středu po vyučování. Otec bydlí ve městě, matka ve vesnici vzdálené asi 8 km. Obě děti vyjádřily spokojenost se střídavou výchovou a shodly se v tom, že

střídavá výchova jim vyhovuje v týdenních intervalech a nechtěly by to jinak. Stěhování věcí od jednoho rodiče ke druhému jim nevadí, stěhují si část svých věcí, některé mají nastálo u matky nebo u otce.

Zdravotní stav členů rodiny je nyní dobrý. Na začátku střídání pobytů tomu tak dle matky nebylo: *„Matouš zpočátku hůře snášel střídání pobytů, byl na mě dost fixovaný, začal se pomočovat, měl tiky. Více se to stávalo, když byl u mě a druhý den měl přecházet k otci. Začali jsme s ním chodit na dětskou psychiatrii, bylo zkonstatováno, že má zhoršenou adaptabilitu. Nyní si již zcela zvykl, celkově trvala adaptace na novou situaci asi jeden rok.“*

4.3.2 Komunikace a vztahy v rodině

Matka: *„Konečně spolu komunikujeme, dříve jsme se moc nebavili.“* Otec to hodnotí obdobně a říká: *„Z mého pohledu je současná komunikace mezi mnou a matkou lepší než před rozvodem, dříve jsme spolu moc dobře nevycházeli, ale před dětmi jsme se nehádali.“* Totéž potvrdily i děti. Všichni členové rodiny se shodli v tom, že rodiče se spolu nyní dokážou domluvit na všech podstatných záležitostech ohledně dětí. Do diskuse jsou většinou zapojeny i obě děti a radí se všichni společně. Rodiče si telefonují a uskutečňují se i osobní setkání. Naposledy členové rodiny řešili výběr střední školy pro dceru. K závažným problémům zatím nedošlo.

Matka žije v novém partnerském vztahu, otec žije sám. Děti vycházejí s novým partnerem matky dobře. Ke změnám ve frekvenci styků mezi dětmi a jejich prarodiči nedošlo, děti mají možnost se vídat s prarodiči a jejich vzájemný vztah je dobrý, v tomto směru se nic nezměnilo.

4.3.3 Školní docházka

Děti chodí do stejné školy jako před rozvodem rodičů, docházka ze dvou různých bydlišť jim nedělá problémy. Matouš říká: *„Vůbec mi to nevadí, od táty chodím do školy pěšky, a když jsem týden u mámy, tak mě mamka vozí autem.“* Prospěch dětí se zpočátku trochu zhoršil, pak se vrátil na původní úroveň. Příprava

do školy je u obou rodičů obdobná, dle Jany vyžadují rodiče stejná pravidla, dle Matouše je mamka trochu přísnější. Rodiče se domlouvají ohledně záležitostí spojených s docházkou do školy.

Otec říká: *„S matkou komunikuji osobně nebo si v případě potřeby zatelefonujeme. Dbám na to, aby byla matka informována o případných vzniklých problémech dětí ve škole v době, kdy jsou u mě.“*

K tomu uvádí matka: *„S otcem se musím v tomto směru hodně domlouvat, je to více na mně, já to hlídám, když píše děti písemku a jsou u otce, tak mu volám a upozorním ho, aby dohlédl na přípravu. V naší domácnosti se učí děti pravidelněji. Když jsme bydleli spolu, tak jsem dohlížela na přípravu dětí do školy spíše já, otec se to nyní také musel naučit.“*

Do školy na třídní schůzky chodí matka, takto se rodiče domluvili.

4.3.4 Volný čas

Volný čas rodiny je hodně ovlivněn hlavní zájmovou činností syna, který hraje fotbal a hodně času tráví na trénincích a zápasech. Způsob trávení volného času rodiny se příliš nezměnil. Oba rodiče respektují sportovní činnost syna a nebrání mu v tom. Matouš uvádí: *„Na fotbal mě vozí mamka, protože má auto. Trénuje mě strejda Fanda, který nyní s mamkou bydlí.“*

Jana je ve věku, kdy tráví hodně volného času s kamarády, nevěnuje se aktivně žádné zájmové činnosti. Jana k tomu uvedla: *„Mám kamarády v místě bydliště mamky i u tatky, vídám se s nimi pravidelně.“* Obě děti shodně uvedly, že mají možnost se vídat se svými kamarády ve škole i ve svém volném čase a střídání pobytů mezi rodiči v tom nehraje roli.

4.4 Rodina C

4.4.1 Současný stav

Soudně byla upravena společná výchova, neboť v té době bydleli rodiče ještě ve stejném bytě. Asi za půl roku se otec odstěhoval a rodiče se sami dohodli na tom, že děti budou pobyty střídat. Střídavá výchova je praktikována asi 1,5 roku. Ke střídání pobytů dětí dochází vždy po týdnu v pátek odpoledne. Původně přecházely děti ke druhému rodiči v neděli. Všem členům rodiny vyhovují týdenní intervaly. Otec sdělil že, se po týdnu děti už těší na druhého rodiče. Radek řekl: *„Stěhování věcí mi nevadí. Myslím, že to zvládám dobře, stěhuju si školní potřeby a věci na basketbal. Balím si to sám, dřív jsem občas něco zapomněl, teď už je to bez problémů.“*

4.4.2 Komunikace a vztahy v rodině

Dle matky byly vztahy mezi rodiči v době rozvodu napjaté, s otcem se hádali. Matka říká *„Nyní se domluvíme, navzájem si ustoupíme a tolerujeme se.“* Otec to zhodnotil tak, že vztahy mezi rodiči byly dobré dříve i nyní. Radek říká: *„Dřív se rodiče dost hádali, teď už je to dobrý, vycházejí spolu dobře.“*

Oba rodiče žijí v novém partnerském vztahu a děti se vyjádřily tak, že s novými partnery rodičů vycházejí dobře. Obě děti mají také možnost se i po rozvodu rodičů vídat se svými prarodiči i členy širší rodiny, vídají se s nimi stejně a ve stejném rozsahu jako dříve. Dle sdělení rodičů nemají prarodiče připomínky k realizaci střídavé výchovy.

4.4.3 Školní docházka

Oba kluci chodí do stejné školy jako před rozvodem rodičů. Z bydliště matky chodí pěšky. Otec bydlí v obci vzdálené asi 6 km od sídla základní školy, ráno syny vozí autem, odpoledne kluci jezdí autobusem. Michal sdělil: *„Dojíždění od tatky je trochu náročnější.“* Radek uvedl: *„Úkoly si musím psát každý den, je jedno, jestli*

jsem u táty nebo u mámy. Oba rodiče mě stejně kontrolují, dohlížíjí na mě i na bráchu a podepisují nám úkoly.“

Rodiče shodně uvedli, že oba kluci se dobře učí a jejich prospěch se nezměnil po rozvodu rodičů. Rodiče si předávají navzájem informace, komunikují osobně i telefonicky. Na třídní schůzky chodí matka, tak tomu bylo i před rozvodem.

4.4.4 Volný čas

Kluci se věnují ve volném čase sportu, Radek hraje basketbal a Michal fotbal. Otec se angažuje jako fotbalový trenér. K otázce volnočasových aktivit obou synů otec uvádí: *„Ano, je to oboustranně respektované a podporované.“*

Matka se zamýšlela nad využitím volného času a k tomuto říká: *„Vzhledem k tomu, že pracuji na směny, tak je to různé. Většinou mám volno o víkendu, když jsou kluci u mě, je pravda, že si čas mohu přizpůsobit, abych byla více s dětmi, a myslím si, že kluci si nás rodiče nyní více užijí.“*

Starší syn Radek sděluje: *„Víc kámošů mám v Benešově u mamky, u táty jich mám taky pár, mám možnost se vídat s benešovskými kluky, i když jsem u tatky, protože táta jezdí do Benešova na tréninky, tak mě sem vezme.“*

Mladší Michal uvedl, že také on má víc kamarádů u mamky a když je u táty, tak si hodně hraje s Matoušem, což je syn nové partnerky jeho otce.

4.5 Rodina D

4.5.1 Současný stav

Střídavá výchova probíhá v této rodině již skoro tři roky. K tomuto říká matka: *„V podstatě to funguje podle rozsudku, občas se domluvíme na drobných změnách dle potřeby, já pracuji na směny, tak dcery přespí u otce v „mém“ týdnu, pokud mám noční směnu, to se stává asi jednou až dvakrát do měsíce. Ke střídání pobytů dochází po týdnu vždy od pátku do pátku.“*

Obě dcery uvedly, že tato úprava jim vyhovuje. Stěhují si školní potřeby a část oblečení, u každého z rodičů mají náhradní oblečení. Vzhledem k tomu, že rodiče bydlí ve stejné obci, není pro dívky problém si dojít pro zapomenutou věc k druhému rodiči. Děvčata připustila, že u otce tráví o něco víc času, neboť otec bydlí v původním bydlišti rodiny, kde jsou obě zvyklá a u táty mají k dispozici počítač.

4.5.2 Komunikace a vztahy v rodině

Rodiče k tomu uvedli, že před rozvodem se dost hádali. Otec říká: „*Ted' je to lepší, snažíme se spolu vycházet. Úplně v pořádku to ale není. Soud mi určil, abych platil matce vyšší alimenty, a ještě jsem nucen zaplatit holkám kroužky a tábory, protože matka by jim to neuhradila.*“ Matka uvedla, že je schopna s otcem běžně komunikovat, podle ní jsou s dcerami nyní v pubertě trochu problémy, mají vysoké nároky, chtějí kupovat značkové oblečení.

Děti to vidí tak, že dříve se spolu rodiče normálně bavili. Nyní vnímají trochu neshody. Tereza uvádí: „*Rodiče se občas hádají kvůli penězům.*“ Obě dcery mají dobrý vztah k oběma rodičům. Matka má nového partnera, otec žije sám. Dcery vycházejí s novým partnerem matky dobře. Klára má výhrady k tomu, že je o dost let starší než matka.

Obě dcery mají výborný vztah se svými prarodiči, jezdí k nim rády, v současné době k nim jezdí častěji. Již dříve babička ze strany otce zastávala významnou roli v celé rodině a ona také navrhla, že děti by mohly být svěřeny do střídavé výchovy rodičů.

4.5.3 Školní docházka

Obě dívky docházejí do stejné školy. Mladší dceři se trochu zhoršil prospěch, dochází do pedagogicko-psychologické poradny. Přípravu do školy hodnotí Klára takto: „*Nevidím v tom žádný rozdíl, u obou rodičů se připravuji stejně, oba rodiče mi kontrolují prospěch.*“ Tereza k tomu říká: „*Často musím zajít k tátovi i v době, kdy*

mám být u mámy, protože u táty máme počítač a ten potřebuji k přípravě do školy. Máma mi v tom nebrání.“

Oba rodiče spolu komunikují ohledně školních záležitostí dcer, rozhovory jsou převážně osobní, matka kontaktuje otce v místě jeho bydliště, do stejného domu dochází na návštěvy za kamarádkou. Matka: *„Dříve jsem chodila na třídní schůzky vždy já, nyní se zapojil otec a byl na třídní schůzce Terezy, já jsem šla na třídní schůzku Kláře, vzájemně jsme si pak předali informace.“*

4.5.4 Volný čas

Obě dcery jsou již v pubertě a se svými rodiči netráví tolik času jako dříve. Otec je soukromý podnikatel, musí svůj čas přizpůsobovat zakázkám. Otec říká: *„Děti tráví hodně času s kamarády a také u svých rodičů, jezdí za nimi na víkendy.“*

Matka uvedla: *„Dětem se věnuji stejně, mám na ně možná více času, snažím se přizpůsobovat si služby podle toho, zda jsou dcery u mě nebo u otce.“*

Starší dcera chodí do kroužku mažoretek a ráda sportuje, mladší dcera se raději schází s kamarádkami a baví ji chodit do kina. Oba rodiče bydlí ve stejné obci, takže se dcery mohou kdykoliv vidět se svými kamarádkami. Mladší dcera k tomu sděluje: *„Táta mě pouští ven vždy, když chci jít, máma je v tomto směru trochu přísnější, ale nakonec mi to většinou dovolí.“*

4.6 Rodina E

4.6.1 Současný stav

Již více než 3 roky praktikují v této rodině střídavou výchovu. Střídavá výchova probíhá v rodině po 14 dnech, ke střídání pobytů u rodičů dochází v pondělí. Dětem i rodičům tyto intervaly vyhovují. Jakub říká: *„Ano, takto mi to vyhovuje, střídání po týdnu by mi asi vadilo, protože bych si musel častěji stěhovat věci.“*

Monika říká: *„Nechtěla bych nic měnit. Připadá mi to spravedlivé, že jsem stejnou dobu u mamky a stejnou dobu u tatky.“*

V průběhu fungování střídavé výchovy řešili rodiče jeden incident, kdy došlo ke konfliktu mezi otcem a dcerou a dcera u otce již nechtěla pobývat. Stalo se to asi před rokem, brzy se to vysvětlilo a střídavá výchova funguje dále.

4.6.2 Komunikace a vztahy v rodině

Matka uvádí: „*V době rozvodu byla mezi mnou a otcem špatná komunikace, vesměs to nebyla žádná komunikace, postupně se to zlepšovalo, ke konci rozvodového řízení to bylo již dobré.*“ Rodiče spolu nyní běžně komunikují a dokážou se na všem domluvit. Z pohledu dětí je to hodnoceno tak, že dříve docházelo mezi rodiči k neshodám a hádkám, nyní se to rozhodně změnilo k lepšímu a rodiče se spolu dokážou domluvit. Oba rodiče uzavřeli nová manželství a děti s novými partnery rodičů vycházejí dobře. Děti mají možnost se vídat se svými prarodiči a v současné době se s nimi vídají častěji než před rozvodem. Vztah prarodičů a dětí je na dobré úrovni.

4.6.3 Školní docházka

Obě děti chodí do stejné školy jako před rozvodem rodičů. Otec se přestěhoval do jiného města vzdáleného od bydliště matky 15 km, děti musejí z místa jeho bydliště dojíždět. Ani jednomu z nich to nevadí.

Jakub uvádí: „*Ráno vstávám ve stejný čas, neboť od táty jezdím autobusem a ten mě doveze blíž ke škole, než když musím jít od mamky pěšky.*“ Prospěchově se Jakub trochu zlepšil, Monika má stejný prospěch. Do školy se připravují u obou rodičů stejně a mají k tomu v jejich bydlištích obdobné podmínky. Matka uvedla: „*Spolupráci se školou zajišťujeme oba dva, před rozvodem jsem to zajišťovala více já, bylo to z časových důvodů.*“

4.6.4 Volný čas

Děti se věnují ve volném čase svým zájmům a rodiče jim v tom většinou nebrání. Monika je ráda se svými kamarádkami, Jakub se věnuje sportu, hraje

závodně fotbal a rekreačně provozuje řadu dalších sportovních činností, baví ho počítače. Uvedl, že mamka mu občas zakáže jít ven, když přinese ze školy více špatných známek. Ohledně udržování kamarádských vztahů uvedla Monika: „*Více kamarádů mám v místě bydliště mámy, a když tady chci zůstat v době, když mám být u táty, tak tátovi napíšu SMS zprávu, jsme takto domluveni a táta mi v tom nebrání.*“ Jakub říká: „*Každý den chodím na počítač na facebook, kde se bavím s klukama.*“ Matka uvádí: „*Je to určitě jiné, než to bylo dřív, je to také tím, že děti vyrostly. Myslím, že dětem se víc věnuji, když jsou u mě, těším se na ně, když mají přijet od táty. Uvědomuji si, že si víc vážím jejich přítomnosti a asi je víc rozmazluji.*“

4.7 Shrnutí zjištěných údajů

Tabulka 3: Praktikování střídavé výchovy v rodinách

	Trvání střídavé výchovy (roky)	Intervaly pobytů dětí u rodičů	Den střídání pobytů dětí u rodičů
Rodina A	3	1 týden	pátek
Rodina B	2	1 týden	středa
Rodina C	1,5	1 týden	pátek
Rodina D	3	1 týden	pátek
Rodina E	3,5	2 týdny	pondělí

Zdroj: vlastní výzkum

5. Diskuse

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na rodiny, ve kterých již několik let funguje střídavá výchova. Realizovala jsem rozhovory se členy pěti rodin a získala jsem řadu cenných informací o tom, jaké zkušenosti mají děti i jejich rodiče s praktikováním střídavé výchovy. Ze všech poskytnutých informací od členů původní rodiny jsem do následující diskuse zařadila pouze nejpodstatnější odpovědi, které směřovaly ke stanoveným cílům práce.

V první části výzkumu jsem se zaměřila na zmapování aktuální situace v rodinách. Po zjištění identifikačních údajů respondentů jsem zkoumala, jak členové jednotlivých rodin vnímají současnou situaci a jak každý ze svého pohledu hodnotí spokojenost s fungováním střídavé výchovy. Z vyjádření všech dětí vyplynulo, že jim vyhovuje, že mohou bydlet stejnou dobu s mámou a stejnou dobu s tátou. Všechny děti také sdělovaly, že by nechtěly být svěřeny do výchovy jen jednoho z rodičů a s druhým rodičem být v omezeném kontaktu. Některé děti vysvětlovaly svoji spokojenost sdělením, že je to takto po rozvodu rodičů zařízeno spravedlivě.

Zkoumala jsem, zda jsou dodržovány původní dohodnuté časové úseky střídání pobytů a v jakých intervalech nejčastěji probíhá střídání pobytů. V komentáři zákona o rodině (11) se uvádí, že zejména v počátečním období po účinnosti nové právní úpravy přinesla soudní praxe kladné zkušenosti se střídáním výchovného prostředí po měsících. Měsíční intervaly se zdají být optimální pro stanovení výživného. Praxe v dalších letech naznačila, že některé děti vítají spíše kratší období střídání pobytů u každého z rodičů a jejich přání a postoje by se měly zohlednit.

Při rozhovorech s rodinnými příslušníky jsem došla ke zjištění, že nejčastěji jsou využívané týdenní intervaly střídání pobytů u matky a u otce. Většina respondentů uvedla, že střídání po týdnu jim vyhovuje. Jeden otec uvedl, že podle jeho úsudku by bylo ideální střídání po 10 dnech, ale to by bylo náročné na realizaci. Pouze v jedné rodině z pěti oslovených je využíváno čtrnáctidenních intervalů a z rozhovoru vyplynulo, že i tuto délku pobytů si členové rodiny pochvalují

a shledávají na ní své výhody především v méně častém stěhování a balení si kufrů. Nejčastěji, a to ve třech oslovených rodinách, děti přecházejí od jednoho rodiče ke druhému na konci pracovního týdne v pátek. Myslím, že je vhodné, když se děti adaptují na svůj druhý domov o víkendu. V jedné rodině děti přecházejí ke druhému rodiči ve středu, což je přizpůsobeno režimu střídání směn otce.

Dále mě zajímalo, jak probíhá v oslovených rodinách komunikace mezi členy rodiny a jaké jsou v rodinách vztahy. Téměř ve všech rodinách došlo ke zlepšení komunikace mezi rodiči po rozvodu jejich manželství. Rodiče vesměs kladně hodnotili úroveň současné komunikace mezi sebou navzájem. Na předrozvodové a rozvodové období rodiče nevzpomínají rádi, neboť toto období provázely většinou neshody a hádky, v rodině bylo napětí, někteří rodiče spolu vůbec nekomunikovali. Také oslovené děti vzpomínají neradostně na rozvod svých rodičů. Při rozhovoru s některými dětmi jsem měla pocit, že o tom děti ani nechtějí moc mluvit. Několik dětí zmínilo, že rodiče se hádali. Většina dětí je ráda, že má toto období již za sebou a vítají nynější dobré vztahy mezi rodiči.

Situace se zlepšením komunikace v rodinách není však úplně jednoznačná, v rodině D se vyskytují problémy v domluvě ohledně zajištění úhrady potřeb dětí. Jak uvádí Dudová (5) musí být při střídavé výchově již od počátku zřejmé, kdo bude dětem hradit jejich potřeby. V rámci dobrého fungování střídavé výchovy je nutné, aby rodiče byli schopni se domluvit mimo jiné i na finančních záležitostech. Z provedeného rozhovoru jsem měla dojem, že otcí v rodině D začíná dost vadit, že hradí matce na děti vysoké výživné a je nucen platit dětem další finančně náročné aktivity a jejich potřeby. S matkou chce jednat o změně a byl by rád, kdyby se domluvili na nějakém kompromisním řešení, aby mohla být střídavá výchova zachována, neboť v ostatních směrech jsou schopni spolu vstřícně komunikovat.

V rodině A mají členové rodiny na komunikaci trochu odlišný názor. Z pohledu otce vznikaly problémy i po rozvodu, otcí se nelíbí životní styl matky. Otec s matkou příliš nekomunikuje, ale na zásadních záležitostech spojených s výchovou

syna se dokážou domluvit. Synovi však střídavá výchova vyhovuje a bude záležet na obou rodičích, zda i nadále ustojí střídavou výchovu.

Někteří rodiče uzavřeli po rozvodu nová manželství nebo žijí v novém partnerském vztahu. Považuji za zajímavé zjištění, že všechny oslovené matky žijí v současné době v novém partnerském vztahu, zatímco tři otcové žijí nyní sami a péči o děti zvládají ve stanoveném termínu většinou bez pomoci ženské ruky. Děti hodnotí vztah k novým partnerům rodičů dobře, žádné dítě si v tomto směru nestěžovalo. Z výpovědí členů rodiny také vyplynulo, že noví partneři se podílejí na výchově „nevlastních“ dětí a většinou jsou ze strany dětí respektováni.

Důležitou roli v životě dětí hrají nepochybně prarodiče. Odborníci se shodují na tom, že v době rozvodu mohou poskytnout dětem oporu a bezvýhradnou lásku. Dunovský (6) se obává, že v důsledku narušených vztahů v rodině v době rozvodu někteří rodiče brání kontaktu dítěte s jeho prarodiči. V žádné z oslovených rodin k tomuto nežádoucímu jevu nedošlo. Ukázalo se, že došlo spíše k opačnému jevu a děti se po rozvodu rodičů vídají se svými prarodiči častěji, některé děti udržují kontakty ve stejném rozsahu jako dříve. V žádné rodině nedošlo k omezení styku dětí s prarodiči. Děti hodnotí vztah s prarodiči dobře, dokonce jedna dívka si rozumí s babičkou lépe než s rodiči, tato babička byla údajně iniciátorka střídavé výchovy v rodině.

Ze sdělení rodičů vyplynulo, že prarodiče nemají vesměs žádné negativní připomínky k realizaci střídavé výchovy. Situace je opět trochu odlišná v rodině A, kde nejsou vztahy úplně ideální a prarodiče nemají dobrý vztah k druhému rodiči.

Školní docházka a střídavá výchova? Jak uvádí odborníci shodně s komentářem zákona o rodině (11), nelze střídavou výchovu realizovat v případě, že rodiče bydlí daleko od sebe a dítě by nemohlo navštěvovat stejné školní zařízení. V oslovených rodinách byla tato podmínka dodržena. Všechny děti navštěvují stejnou školu jako před rozvodem rodičů. Domnívám se, že z hlediska adaptace dětí na rozvodovou situaci je jistě vhodné, když si nemusejí zvykat na jiné školní

prostředí. Již tak bývá rozvod rodičů pro dítě náročnou životní situací, se kterou se musí určitou dobu vyrovnávat.

Docházka do školy ze dvou různých bydlišť dětem nevádí, na tom se shodly všechny oslovené děti, rozhodně to nevnímají jako zatěžující. Ze sdělení oslovených dětí vyplynulo, že příprava do školy probíhá u obou rodičů obdobně. Výrazná změna prospěchu při realizaci střídavé výchovy nebyla zaznamenána u žádného z dětí. Pokud se u některého z dětí prospěch trošku zhoršil, tak se to po čase srovnalo. V této oblasti se shodli i všichni rodiče – všichni jsou ochotni a schopni komunikovat s druhým rodičem ohledně plnění školních povinností dětí. Spolupráce se školou je v rodinách rozdělena mezi rodiče různě. Důležitá je však skutečnost, že všichni rodiče se na způsobu komunikace se školou po jejich rozvodu byli schopni domluvit a dohodu ve všech případech respektují a dodržují.

V souvislosti se střídáním pobytů mě také zajímalo, jakým způsobem udržují děti svoje kamarádské vztahy. Střídavá výchova by mohla omezit možnost kontaktů s oblíbenými vrstevníky. Problém nenastává, pokud se bydliště rodičů nacházejí ve stejné obci, jak tomu je v případě rodiny D. Odlišné to může být v případě, že se jeden z rodičů odstěhoval do jiné obce. Děti mají kamarády většinou v původním bydlišti rodiny a pobyt u druhého rodiče znamená již určité omezení kontaktu s kamarády. Některým (zejména mladším) dětem to nevádí a stačí jim, když se vidí s kamarády ve škole. Starší děti již přikládají vztahům se svými vrstevníky větší význam a vyžadují pravidelný kontakt. V tomto směru jim většina rodičů vychází vstříc a tolerují setkávání s kamarády v místě bydliště druhého rodiče i v době, kdy má být dítě u nich. Důležitou roli hrají v dnešní době nepochybně i moderní komunikační technologie a sociální sítě, kdy děti mají možnost být ve spojení s přáteli přes počítač nebo mobilní telefon.

V souladu s naplněním hlavního cíle práce mě také zajímalo, jak tráví rodiny po rozvodu volný čas a zda se rodiče mohou dětem více věnovat. Za výhodu střídavé výchovy dle Nováka (24) lze považovat možnost lepšího rozložení času rodičů

s ohledem střídání pobytů dětí. Pokud to umožňuje charakter zaměstnání, může si rodič v době pobytu dítěte u druhého rodiče naplánovat více pracovní činnosti, aby měl další týden na dítě více času. Dočasně opuštěný rodič může naopak také využít čas k odpočinku, neboť mu odpadají každodenní povinnosti spojené s péčí o dítě. Domnívám se, že takový rodič, který načerpal energii, se na dítě pak více těší. Většinou rodičů bylo potvrzeno, že se snaží čas dopředu rozložit s ohledem na pobyt dítěte. Rodiče, kteří pracují ve směnném provozu, se snaží plánovat směny tak, aby měli více volna v době, kdy na ně připadá péče o děti. Především matky uvedly, že se po týdnu (respektive po 14 dnech) odloučení od dětí již těší na to, že děti přijedou a snaží se jim třeba něco dobrého uvařit. Některé maminky uvedly, že si nyní více děti užívají a váží si jejich přítomnosti.

Využívání volného času je v rodinách rozdílné. Záleží na věku dětí a jejich volnočasových aktivitách. Starší děti tráví více volného času se svými vrstevníky, mladší děti jsou častěji se svými rodiči nebo navštěvují zájmové kroužky. Část dětí také tráví víkendy u prarodičů. Jeden otec překvapivě uvedl, že nyní paradoxně s dětmi tráví možná méně času než dříve, neboť synové jezdí o víkendy v „jeho“ týdnu k babičce.

V souladu s hlavními cíli práce lze konstatovat, že v oslovených rodinách, kde vyrůstají nezletilé děti školního věku, střídavá výchova po rozvodu manželství rodičů funguje bez větších problémů. Z rozhovorů dále vyplývá, že všem dětem střídavá výchova vyhovuje. Z provedeného výzkumu je zřejmé, že nejvíce jsou využívané týdenní intervaly střídání pobytů u otce a u matky a děti nejčastěji přechází od jednoho rodiče ke druhému v pátek.

Dílním cílem bylo zjistit, zda má realizace střídavé výchovy vliv na docházku dětí do školy. Bylo zjištěno, že děti ani jejich rodiče nepociťují výraznější rozdíl v zajištění docházky do školy a střídavá výchova jim nepřináší překážky, které by bránily zajištění povinné školní docházky.

Předmětem dalšího zkoumání byla otázka, zda se při realizaci střídavé výchovy zlepší komunikace mezi členy rodiny. Smith (29) uvádí, že děti mohou rozchodem

rodičů získat především to, že zeslábně, nebo dokonce úplně vymizí nepřátelství mezi rodiči. Z rozhovorů vyplynulo, že při porovnání komunikace mezi otcem a matkou v době, kdy bydleli rodiče spolu s tím, jakou úroveň má komunikace v současné době, lze zkonstatovat, že situace se ve většině případů podstatně zlepšila. Tuto skutečnost vnímají shodně rodiče i jejich děti.

Na základě výsledků výzkumu by v souladu se zadanými cíli práce mohly být stanoveny následující hypotézy, které by dále bylo vhodné ověřit na větším reprezentativním vzorku v rámci kvantitativního výzkumu:

- střídavá výchova vyhovuje dětem školního věku
- nejčastěji jsou využívány týdenní intervaly střídání pobytů dětí u otce a u matky
- střídavá výchova nemá zásadní vliv na docházku dítěte do školy
- při realizaci střídavé výchovy se zlepšuje komunikace mezi členy bývalé rodiny.

6. Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala problematikou střídavé výchovy po rozvodu manželství rodičů. Cílem práce bylo zjistit, jak střídavá výchova funguje v konkrétních rodinách s nezletilými dětmi školního věku. Počet rodičů, kteří shodně dospějí k rozhodnutí, že chtějí touto formou vychovávat svoje děti, není příliš vysoký. Předpokladem úspěšné realizace je jejich ochota upřednostňovat zájem dětí před vlastními zájmy. Od rodičů se očekává ukázněnost, přizpůsobivost, schopnost vzájemné komunikace, dohody, kompromisu a tolerance. Důležitým hlediskem při schvalování dohody o střídavé výchově je souhlasné stanovisko dítěte. Domnívám se, že děti v raném a předškolním věku se však ještě nedokážou vyjádřit k tomu, zda by jim tato úprava vyhovovala.

Podle mého názoru může být střídavá výchova úspěšněji realizována u dětí školního věku, které jsou již schopné se k situaci vyjádřit. Důkazem toho bylo malé nahlédnutí do života pěti rodin, kde střídavá výchova probíhá již několik let. Ve svém výzkumu jsem zjišťovala, zda jsou rodiče i jejich děti spokojeni s tím, jak střídavá výchova v jejich rodině funguje. Odpůrci střídavé výchovy tvrdí, že pro děti je velmi zatěžující, když se mají stěhovat pravidelně od jednoho rodiče ke druhému. Přesvědčila jsem se o tom, že dětem pravidelné přecházení od jednoho rodiče ke druhému nevadí. Vnímají střídavou výchovu jako spravedlivé řešení situace po rozvodu manželství rodičů. V oslovených rodinách vyjádřili rodiče i jejich děti spokojenost se současným stavem a chtějí, aby byla střídavá výchova i nadále zachována.

Dílčím cílem práce bylo zjistit, jaké intervaly střídání pobytů dítěte u matky a u otce jsou nejčastěji využívány. Z rozhovorů vyplynulo, že nejčastěji přecházejí děti od jednoho rodiče ke druhému po týdně. Usuzuji z toho, že týdenní interval se nejvíce osvědčuje. Dále jsem zjišťovala, zda má střídavá výchova vliv na docházku dětí do školy a došla jsem k závěru, že školní docházka nebyla po rozvodu rodičů

narušena. Dětem nevadí, že chodí do školy ze dvou různých bydlišť a rodiče vzájemně spolupracují při zajištění školní docházky.

Posledním cílem práce bylo zjistit, zda má střídavá výchova vliv na zlepšení komunikace mezi členy bývalé rodiny. Z výsledků výzkumu vyplývá, že ve většině rodin jsou rodiče schopni spolu po rozvodu lépe komunikovat, z čehož usuzuji, že se zlepšily i vztahy mezi členy rodin. Potvrzuje se tím předpoklad, že k úspěšnému fungování střídavé výchovy je nezbytné, aby mezi rodiči probíhala vstřícná komunikace.

Domnívám se, že hlavní cíl i dílčí cíle práce byly splněny. Jsem si vědoma toho, že v rámci provedeného kvalitativního výzkumu jsem měla možnost získat informace jen od omezeného množství respondentů a zjištěné výsledky není možné zevšeobecňovat. Myslím si, že i přesto jsou zjištěné skutečnosti zajímavé a přínosné a mohou obohatit odbornou poradenskou činnost rodinám v rozvodové situaci. Práce by mohla též přispět k informovanosti veřejnosti o střídavé výchově jako alternativní formě péče o děti po rozpadu manželství rodičů.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BAKALÁŘ, E. a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. 125 s. ISBN 80-246-1089-2.
2. BALOGOVÁ, D. *Striedavá výchova – cesta k zachovaniu rodičovstva*. [online]. Poslední aktualizace 21.05.2009 [cit. 2009-12-05]. Dostupné z: <<http://www.rekrodina.sk/index.php?id=131>>.
3. BIMKOVÁ, Z. KAJUK, M. Střídavá výchova ano nebo raději ne?. *Psychologie dnes*, 2008, roč. 14, č. 3, s. 36-37. ISSN 1212-9607.
4. DRAGANOVÁ, H. a kol. *Sociálna starostlivosť*. 1. vydání. Martin: Osveta, 2006. 196 s. ISBN 978-80-8063-240-3.
5. DUDOVÁ, R. *Společná a střídavá péče* [online]. Poslední aktualizace 11.05.2009 [cit. 2009-12-05]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/porozvodu/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.
6. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. 1. vydání. Praha: Grada, 1999. 284 s. ISBN 80-7169-254-9.
7. ELLIOTT, J. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. 1. vydání. Praha: Grada, 2002. 206 s. ISBN 80-247-0182-0.
8. GJURIČOVÁ, Š. KOCOURKOVÁ, J. KOUTEK, J. *Podoby násilí v rodině*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2000. 104 s. ISBN 80-7021-416-3.
9. GJURIČOVÁ, Š. KUBIČKA, J. *Rodinná terapie. Systemické a narativní přístupy*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada, 2009. 288 s. ISBN 80-247-2390-7.

10. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
11. HOLUB, M. NOVÁ, H. SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině*. Komentář a předpisy související. 8. vydání. Praha: Linde, 2007. 752 s. ISBN 978-80-7201-668-6.
12. JONÁKOVÁ, I. Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*, 2008, roč. 10, č. 4, str. 12-15. ISSN 1212-866X.
13. KARSTEN, H. *Ženy – muži. Genderové role, jejich původ a vývoj*. 1. vydání. Praha: Portál, 2006. 184 s. ISBN 80-7367-145-X.
14. LIPINSKÁ, K. Neberte dítěti druhého rodiče. *Děti a my*, 2010, roč. 40, č. 2, str. 42. ISSN 0323-1879.
15. MATĚJČEK, Z. DYTRICH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vydání. Praha: Grada, 1999. 144s. ISBN 80-7169-897-0.
16. MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
17. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Slon, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
18. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
19. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
20. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vydání. Praha: Slon, 2006. 311s. ISBN 80-86429-58-X.

21. MPSV. *Národní zpráva o rodině. 2004* [online]. [cit. 2009-11-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>.
22. MPSV. *Sociálně-právní ochrana dětí – obecný úvod* [online]. Poslední aktualizace 14.7.2009. [cit. 2010-01-25]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/7242>>.
23. NEŠPOROVÁ, O. Mění se rodičovství v kontextu podmínek na trhu práce. *Fórum sociální politiky*, 2007, roč. 1, č. 2, str. 13 – 16. ISSN 1802-5854.
24. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. 1. vydání. Praha: Grada, 2007. 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.
25. NOVOTNÁ V., BURDOVÁ E. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí komentář*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2007. 472 s. ISBN 978-80-86131-72-6.
26. POUPĚTOVÁ, Š. *Netrapte se po rozvodu*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 176 s. ISBN 978-80-247-2046.
27. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
28. SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. 2. vydání. Praha: Práh, 2006. 357 s. ISBN 80-7252-150-0.
29. SMITH, H. *Děti a rozvod*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 184 s. ISBN 80-7178-906-2.
30. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
31. ŠMOLKA, P. MACH, J. *Manželská a rodinná trápení*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 192 s. ISBN 976-80-7367-448-9.

32. ŠOLCOVÁ, I. Vývoj resilience v dětství a dospělosti. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 104 s. ISBN 978-80-247-2943-3.
33. TĚTHALOVÁ, M. Jsme rodiče na směny. Střídavá péče po rozvodu je šance, aby mělo dítě mámu i tátu. [online]. Poslední aktualizace 27.1.2009 [cit. 2009-12-05]. Dostupné z: <<http://www.rodina.cz/clanek6850.htm>>.
34. TEYBER, E. Děti a rozvod. 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2007. 227 s. ISBN 978-80-7255-163-7.
35. TRÉLAUN B. Překonávání konfliktů v rodině. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 144 s. ISBN 80-7178-935-6.
36. WARSHAK, R. Rozvodové jedy. 1. vydání. Praha: Triton, 2003. 389 s. ISBN 80-7254-439-X.
37. Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, v platném znění.

8. Klíčová slova

dítě

komunikace v rodině

rodina

rozvod

střídavá výchova

9. Přílohy

Příloha 1 Výzkumné otázky k polostandardizovanému rozhovoru pro děti

Příloha 2 Výzkumné otázky k polostandardizovanému rozhovoru pro rodiče

Příloha 1

Výzkumné otázky pro děti

Identifikační otázky:

Kolik je ti let?

Kam docházíš do školy a do jaké třídy?

Jaký je tvůj zdravotní stav?

Současný stav:

V jakých intervalech probíhá střídání pobytů u mámy a u táty?

Vyhovují ti tyto časové intervaly?

Který den přecházíš od jednoho rodiče ke druhému?

Vnímáš jako zatěžující stěhování svých věcí od jednoho rodiče ke druhému?

Jak jsi spokojen(a) s tím, že bydlíš střídavě u mámy a u táty?

Komunikace a vztahy v rodině:

Změnil se po rozvodu rodičů tvůj vztah k některému z nich?

Jak hodnotíš úroveň komunikace mezi rodiči před rozvodem?

Jak spolu rodiče vycházejí v současné době?

Mají rodiče nového partnera?

Jak s ním vycházíš?

Máš možnost se vídat po rozvodu rodičů se svými prarodiči?

Změnil se nějak po rozvodu tvůj vztah k prarodičům?

Školní docházka:

Docházíš do stejné školy jako dříve (před nařízením střídavé výchovy)?

Jak zvládáš docházku do školy ze dvou různých bydlišť?

Změnil se tvůj prospěch ve škole při realizování střídavé výchovy?

Který z rodičů chodí do školy na třídní schůzky?

Vnímáš velký rozdíl v přípravě do školy, pokud jsi u mámy a pokud jsi u táty?

Umožňují ti oba rodiče, abys ve škole navštěvoval zájmové kroužky?

Volný čas:

Co rád děláš ve volném čase?

Věnuješ se pravidelně nějaké aktivitě?

Došlo po realizaci střídavé změny k podstatné změně ve trávení tvého volného času?

Umožňují ti oba rodiče, aby ses věnoval(a) pravidelně svým zájmům?

Máš kamarády spíše v původním bydlišti celé rodiny?

Máš možnost vídat se pravidelně se svými kamarády při střídání pobytů?

Příloha 2

Výzkumné otázky pro rodiče

Identifikační otázky:

Jaký je Váš věk?

Jaké je Vaše zaměstnání?

Jaký je Váš zdravotní stav?

Současný stav:

Jak dlouho praktikujete střídavou výchovu?

Funguje SV podle původní dohody rodičů?

Jste spokojen(a) s tím, jak funguje střídavá výchova?

V jakých intervalech probíhá střídání pobytů dítěte (dětí)?

Řešíte nějaké závažné problémy spojené s realizací střídavé výchovy?

Má realizace střídavé výchovy vliv na výkon Vašeho zaměstnání?

Komunikace a vztahy v rodině:

Jak hodnotíte komunikaci s druhým rodičem před a po rozvodu?

Dokážete se s druhým rodičem dohodnout na podstatných záležitostech dítěte?

Došlo ke změně v uspořádání nových rodinných poměrů?

Žijete v novém partnerském vztahu?

Jaký je vzájemný vztah mezi dětmi a Vaším novým partnerem?

Nastala nějaká změna ve frekvenci styků dětí s prarodiči po realizaci SV?

Jaký je vzájemný vztah Vašich rodičů (prarodičů) s dítětem?

Mají prarodiče nějaké výhrady k realizaci střídavé výchovy?

Školní docházka:

Musely děti po rozvodu rodičů měnit školu?

Jak zvládáte zajištění docházky dítěte do školy?

Řešíte nějaké problémy související s docházkou dítěte do školy?

Komunikujete s druhým rodičem ohledně záležitostí spojených se školní docházkou?

Dokážete se domluvit na zajištění spolupráce se školou?

Který z rodičů chodí do školy na třídní schůzky?

Je to stejné jako v době trvání manželství?

Volný čas:

Jakým způsobem trávíte volný čas?

Věnujete se nějakým aktivitám společně s dítětem (dětmi)?

Myslíte si, že máte možnost se věnovat dítěti více než před rozvodem?

Má dítě možnost pravidelně se věnovat svým koníčkům, i když střídá místa pobytu?